

Mieczysław Lubański

"Lecciones sobre ateísmo contemporáneo", José Guerra Campos, Madrid 1978 : [recenzja]

Collectanea Theologica 52/3, 199-200

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzowana praca w sposób niezwykle drobiazgowy i dokładny ukazuje drogi weryfikacji przyjętej hipotezy badawczej. Posługując się różnego rodzaju testami statystycznymi (chi-kwadrat, współczynnik kontyngencyjności, metoda analizy Cramera), wykresami liniowymi i kolumnowymi (histogramy), autor wprowadza czytelnika w skomplikowany gąszcz problemów metodologiczno-statystycznych. Postawiony problem został rozwiązany prawidłowo, natomiast konkluzje socjologiczno-pastoralne są tak ubogie, że nie upoważniają do nazwania całego studium *Zur Pastoralsoziologie des Kirchengangs*. Można znaleźć w tekście wiele materiału faktograficznego, statystyczno-metodologicznego, nieco uogólnień i interesujących spostrzeżeń, ale niewiele jest tam wniosków świadczących o ujęciu pastoralno-socjologicznym. Również podtytuł dzieła wzbudza pewne wątpliwości. Czy można bowiem mówić w sposób odpowiedzialny o „trendzie” częstotliwości uczestnictwa we Mszy św. niedzielnej w oparciu o dwa przeliczenia frekwencji w okresie trzech lat? Po prostu zmiany na płaszczyźnie religijnej wymagają dłuższego czasu.

Należy zgodzić się z Schneiderem, że następne badania powinny być przeprowadzone w oparciu o szerszą operacjonalizację obydwu podstawowych dymensji: „kohezji” i dynamiki. Tego typu badania reprezentatywne zrealizowane w licznych środowiskach społecznych i w różnych krajach dadzą szansę porównań międzykulturowych. Od strony metodologiczno-statystycznej recenzowana książka będzie stanowił niezwykle użyteczną pomoc jako wzór. Stanowi ona odejście od czysto socjograficznych badań empirycznych z lat sześćdziesiątych w kierunku ukazania układu odniesienia dla zachowań kościelno-religijnych w formie instytucjonalnego kontekstu parafialnego. Jest wreszcie przykładem i zachętą dla dalszej kontynuacji współpracy nauk społecznych i teologicznych w zakresie wyjaśniania działalności Kościoła w świecie współczesnym.

ks. Janusz Mariański, Płock-Lublin

JOSÉ GUERRA CAMPOS, *Lecciones sobre ateísmo contemporáneo*, Madrid 1978, Ediciones Fe Católica, s. 185.

Zagadnienia związane z istotą zjawiska religijnego należą niewątpliwie do zagadnień wiecznotrwałych, żywo dyskutowanych w każdej epoce, w każdym środowisku, przez osoby o różnym stopniu wykształcenia. Nic więc dziwnego, że na półkach księgarskich pojawiają się stale nowe opracowania im poświęcone. Dają się wśród nich wyróżnić dwa rodzaje będące wynikiem dwu różnych spojrzeń, nazwijmy je, odpowiednio, pozytywnym oraz negatywnym, na zjawisko religijne. Spojrzenia te są prostą konsekwencją zajmowania jednej z dwu zasadniczych postaw w odniesieniu do religii: postawy *pro*, bądź postawy *contra*. Ta ostatnia bywa określona jako postawa ateistyczna. Charakterystyce tej właśnie postawy poświęcona jest recenzowana książka. Chodzi w niej o prezentację ateizmu współczesnego, a więc takiego, z jakim dziś mamy do czynienia. Autor nie zajmuje się historią problemu, jego uwaga skupia się na współczesnym zjawisku ateizmu. Patrzy nań oczyma ostatniego soboru, a więc zdaje sobie sprawę z tego, że „w przeciwieństwie do dawnych czasów odrzucanie Boga czy religii lub odciąganie od nich nie jest już czymś niezwykłym i wyjątkowym; dziś bowiem przedstawia się to nierzadko jako coś czego wymaga postępowanie naukowe lub jakiś nowy humanizm” (KDK 7), nadto, iż „ateizm należy zaliczyć do najpoważniejszych spraw doby obecnej i poddać go staranniejszym badaniom” (KDK 19), a także, iż „wrazem z ateizmem oznacza się zjawiska różniące się bardzo między sobą” (KDK 20).

Ideowo rzecz ujmując praca składa się z dwu części. Pierwsza zawiera wykład różnych postaci ateizmu współczesnego oraz jego przyczyn, druga —

ocenę zjawiska ateizmu dokonaną przez chrześcijanina. Różnorakie postaci ateizmu grupuje w trzy wielkie zespoły: 1° ateizm jako odejście od Boga, 2° ateizm jako negatywne rozwiązanie problemu Boga (a więc przyjęcie, że Bóg nie istnieje), 3° ateizm jako „humanizm”, czyli redukcja Boga do człowieka (ta forma jest szczególnie charakterystyczna dla naszych czasów). Zwraca się uwagę na charakter postulatyczny ateizmu, omawia także relację zachodzącą między ateizmem i nauką. Zamieszczona jest także notka o „ateizmie chrześcijańskim”. W niej wymienia się „jednym tchem” T. J. J. Altizera, P. van Burena, W. Hamiltona oraz, jako mniej radykalnych, H. Coxa, J. A. T. Robinsona i G. Vahania. Takie ujęcie sprawy budzi pewne zastrzeżenia. Można się zgodzić, że do najwybitniejszych przedstawicieli teologii „śmierci Boga”, a więc inaczej mówiąc — „ateizmu chrześcijańskiego” — należą Vahania, Altizer, Hamilton i van Buren. Jednakże nie wydaje się być słuszne zaliczanie H. Coxa i J. A. T. Robinsona do grona zwolenników wspomnianego trendu zaistniałego wśród grona teologów amerykańskich. Lektura prac tych ostatnich autorów przekonuje o tym całkowicie. Spośród przyczyn „zewnętrznych” ateizmu wymienia się reakcje krytyczne w odniesieniu do fałszywych obrazów Boga, propagandę antyreligijną, wpływ kultury świeckiej, a także problematykę związaną ze złem istniejącym w świecie, zwłaszcza dopuszczanie zła przez Opatrzność.

W chrześcijańskim spojrzeniu na zjawisko ateizmu praca zwraca uwagę na odpowiedzialność wierzących za występowanie omawianego zjawiska, a także na konieczność otwarcia oczu wobec znaków pochodzących od Boga. Mamy tu przeto do czynienia z pewnym elementem o charakterze apologetycznym. Sygnalizując odpowiedzialność ateisty wobec Boga praca wchodzi już wyraźnie na teren pozafilozoficzny. Można na tej podstawie wnosić, że omawiany fragment książki był inspirowany przez punkt widzenia duszpasterza, który nie poprzestaje na rozważaniach teoretycznych, ale pragnie, by czytelnik zajął, jeśli tego do tej pory nie uczynił, postawę wyraźnie proreligijną. Symptomatyczne wydaje się zamieszczenie w książce następującej wypowiedzi znanego biologa francuskiego Jeana Rostanda: Gorszy mnie, że ci, którzy wierzą w Boga, nie myślą o nim tak pasjonująco, jak myślimy my, którzy nie wierzymy o jego nieobecności”.

Recenzowana książka ujawnia wybitny wpływ Vaticanum II. Od strony zewnętrznej uwidacznia się to w licznych cytatach z dokumentów soborowych, od strony wewnętrznej natomiast — przez unikanie skrajnych ujęć, sformułowań zawężających zagadnienia i stwierdzeń o charakterze wykluczającym, przez otwartość intelektualną wobec inaczej myślących, przez rzetelne referowanie odmiennych poglądów, co nie pociąga za sobą, jak już sygnalizowano, nawet cienia indyferentyzmu religijnego. Książka została napisana z pozycji chrześcijańskich i zasadniczo dla chrześcijan; uczyniono to jednak w taki sposób, że chętnie przestudiuje ją także (a może nawet zwłaszcza) niewierzący.

Bardzo obszerny materiał został ujęty w zwęższej formie. Z tej racji praca może być punktem wyjścia do dalszych, bardziej pogłębionych rozważań o ateizmie i to rozważań w duchu ostatniego soboru, a więc bez uprzedzeń w odniesieniu do tego ważnego zjawiska, jakim jest współczesny ateizm.

Praca zawiera 9-stronicowe streszczenie. To dobry pomysł. Wobec złożonej i bogatej problematyki związanej z ateizmem streszczenie ułatwi czytelnikowi (zwłaszcza młodemu) lepsze przyswojenie istotnych myśli i tez opracowania. Obszerne informacje bibliograficzne (zawierające w przeważającej liczbie pozycje z ostatnich 10 lat) uzupełniają całość pracy.

Książka może być nazwana soborowym kompendium o ateizmie. Nie jest wprawdzie pozycją czysto naukową, jednakże bezdyskusyjna wydaje się jej wartość dla praktyki duszpasterskiej.

ks. Mieczysław Lubański, Warszawa